

ИЖТИМОЙ

**муҳит ва таълим жараёнида
хулқ-атвор шаклланишининг
педагогик ва психологик жиҳатлари**

**ЁШЛАРГА ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК
ХИЗМАТ КЎРСАТИШ МАРКАЗИ**

**«ИЖТИМОЙ МУҲИТ ВА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА
ХУЛҚ-АТВОР ШАКЛЛАНИШИНИНГ ПЕДАГОГИК
ВА ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ»**

**МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ
3-ҚИСМ**

(2023-йил 11-февраль)

Тошкент-2023

3. N.I.Shakadirova. Umumiy oʻrta taʼlim maktablarida informatika va axborot texnologiyalari fanidan dars mashgʻulotlari samaradorligini oshirishda blended learning (aralash taʼlim) texnologiyasidan foydalanishning ahamiyati. Fizika, matematika va informatika, 2021 (6) 72-78b.
4. M.P.Файзиева. Внедрение смешанных технологий (blended learning) в процесс обучение. International Scientific Journal Theoretical&Applied Science. 2018 (10-66).

O'ZBEKISTONDA YANGI INNOVATSIYALARNING INTELEKTUAL YOSHLARNI TARBIYALASHDAGI O'RNI VA SAMARASI

Ximmataliyev Do'stnazar Omonovich

Pedagogika fanlari doktori, professor,

Itolmazova Gulzoda Qurbongeldiyevna

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti "Pedagogika" Fakulteti

"Ta'lim muassasalarini boshqaruv" yo'nalishi 2-bosqich magistri

Annotasiya: Ushbu maqolada taʼlim jarayonida innovatsiyon yondashuvlar, yangi pedagogik texnologiyalardan taʼlim jarayonida intellektual qobiliyatni shakillantirishning samarali usullari, intellektual salohiyatga ega yoshlarning rivojlaniga taʼsir va ularga taʼsir etuvchi omillari. Intellektual qobiliyatni rivojlantirish usullarning afzallik tomonlari haqida fikr yuritilgan.

Аннотация: В данной статье рассмотрены инновационные подходы к образовательному процессу, эффективные методы формирования интеллектуальных способностей от новых педагогических технологий, влияние на развитие молодых людей с интеллектуальным потенциалом и факторы, влияющие

на них. Обсуждаются преимущества методов развития интеллектуальных способностей

Abstract: In this article, innovative approaches to the educational process, effective methods of forming intellectual ability from new pedagogical technologies, the influence on the development of young people with intellectual potential and the factors affecting them. The advantages of the methods of developing intellectual ability are discussed.

Kalit so'zlar: Ta'lim sifati, innovatsiya, intellektual qobiliyatni, IMEN, intellektual mulk, professional mutaxassis.

Ключевые слова: качество образования, инновации, интеллектуальные способности, IMEN, интеллектуальная собственность, профессиональный специалист.

Key words: Quality of education, innovation, intellectual ability, IMEN, intellectual property, professional specialist.

Bugungi kunda Respublikamizning innovatsiyalar takomillashib borayotgan bir paytda ta'lim sohasida ham ko'zga ko'ringan va havas qilsa arziydiga, maqtanishga loyiq juda katta o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Jamiyatimizda ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy sohalarda bo'layotgan tezkor o'zgarishlar ta'lim tizimini ham tubdan isloh qilishni taqozo etmoqda, chunki mukammal ta'lim tizimi orqali respublikamizning kelajak intellektual imkoniyatlarini va uni gullab yashnashi hamda rivojlanishini belgilab beruvchi yoshlarni har tomonlama ijodkor, mustaqil faoliyat yuritadigan qilib tarbiyalashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shuning uchun ta'limda eng muhim strategik yo'nalish bo'lib ta'lim muassasalarini innovatsion faoliyati hisoblanadi. Bu esa barcha ta'lim muassasalarida, ayniqsa ijodkor, yuqori salohiyatli mutaxassis pedagog kadrlarni tayyorlovchi oliy ta'lim orqali intellektual mulkni tayyorlash va intellektual mulk tizimini innovatsion faoliyat ko'rinishida amalga oshirish bugungi kunning dolzarb masalasi hisoblanadi. Rivojlantiruvchi maqsad: egallangan bilim ko'nikma va malakalarni ijodiy qo'llash, mustaqil ishlash, ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat. Ta'lim sohasi – mamlakatimizda birinchilardan bo'lib faol innovatsion harakatni boshladi. Ma'lum bosqichda XX asr oxirlarida bunday harakatlar yo'lga qo'yilgan edi. Masalan, A.G.Rivin

va V.K.D'yachenko tomonidan o'qitishni jamoaviy o'qitish, D.B.Elkonin, V.V.Davydov, L.V.Zankovlar tomonidan ilgari surilgan rivojlantiruvchi innovatsion ta'lim to'g'risidagi qarashlar o'z vaqtida ma'lum ahamiyat kasb etdi. Shu bilan birga boshqa innovatsion ta'lim texnologiyalari: dialektik o'qitish usullari (A.I.Goncharuk, V.L.Zarina), o'qitishning individual yo'nalishli usuli (A.A.YArulov), "Ekologiya va dialektika" (L.V.Tarasov), evristik o'qitish (A.V.Xutorskoy) dialog madaniyati (V.S.Bibler, S.YU.Kurganov), loyihali o'z-o'zini refleksiya (G.P.SHedrovitskaya) va b.q.larni keltirish mumkin. Yuqoridagi keltirilgan texnologiyalar o'qitishda o'zlashtirishni yuqori ko'tarish, o'quv jarayonida qiziqtirishni, o'quv materialini tushunishni yaxshilashni, funktsional savodxonlikni shakllantirishni, loyihali savodxonlikni, nazariy tafakkurni, ekologik va iqtisodiy tafakkurni, kommunikativlikni, ijtimoiy faollikni, fuqarolik ongini, o'z-o'zini anglash va boshqa vazifalarni hal etishga yo'naltirilgan edi. Hozirda boshqa faoliyat sohalari, jumladan, ishlab chiqarish rivojlanishining innovatsion yo'liga o'tgach, ta'lim sohasi ularga faqat etakchilarni tayyorlash vazifalaini bajardi. Lekin aslida esa boshqacha ko'rinish ko'zga tashlanadi. Ilgari jamiyat uchun uncha ko'p bo'lmagan va mustaqil shakllangan innovatorlar yetarli edi. ¹Bu o'rinda zamonaviy fan yutuqlari asosida kuchli, talantli tafakkur orqali amalga oshirilishini, ya'ni ixtiroli masalalarni hal etish nazariyasi ishlab chiqilda va ta'limga joriy etildi.. Bir qator rivojlangan mamlakatlar ilmiy laboratoriyalarida IMEN-pedagogikaga "bilimlarni ixtiro qilish" deb nomlangan yangi metod yaratildi. IMEN ning integratsiya asoslari eng ko'p tarqalgan barcha innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan birgalikda ishlab chiqildi. Buning qo'shimcha samarasi – turli pedagogik texnologiyalarni amaliy dialektika tilida yozib chiqish imkonini beradi. Pedagogik ta'limda an'anaviylik va innovatsiya Dunyodagi global o'zgarishlar jarayoni, mamlakatimizdagi iqtisodiy va ijtimoiy– madaniy sohalardagi o'zgarishlar, ta'lim tizimida tayyorlanayotgan mutaxassislarga jiddiy e'tibor qaratishni taqozo etadi. Pedagogik ta'lim sohasida 80-90 yillarda kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimi yagona va yaxlit tizim sifatida innovatsion xarakter kasb etib, quyidagi jarayonlarga e'tiborni qaratganini ko'ramiz: ta'lim alohidaligi (detsentralizatsiya) ma'lum regionlarda ushbu sohani mustaqil rivojlantirish va ma'lum mutaxassislarga "buyurtma portfeli" ni shakllantirish imkonini berdi; oliy

o‘quv yurtlarini demokratlashtirish, pedagogik jarayonni tashkil etishning shakl, vosita va shartlarini belgilashda mustaqillikni ta’minlovchi imkoniyatni berdi; umumta’lim muassasalarini tiplariga muvofiq tarzda pedagog uchun o‘zining pedagogik faoliyatini loyihalash va o‘quvchilarni rivojlantirish vositasi sifatida o‘zi o‘qitadigan o‘quv fanidan foydalanishda erkinlik berish va bu borada umumta’lim maktablarining ehtiyojini hisobga olish uchun imkoniyatlar berdi; olinayotgan pedagogik ta’lim mazmuni va darajasini tanlash imkonini o‘z ichiga oluvchi individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqishga mo‘ljallangan o‘quvchining shaxsiy qiziqishlarini qoniqtirish zaruratini ko‘zda tutadi; uning turli darajadagi imkoniyatlar asosida qisqa muddat ichida professional ta’lim beruvchi mutaxassislarni tayyorlash imkonini beradi. Yuqorida aytib o‘tilgan jarayonlar ma’lum davrlarda kuchli ta’sir etilgan bo‘lsada, bu o‘rinda an’anaviy tarzda kadrlar tayyorlashga nisbatan innovatsion jarayonlar o‘rtasida ma’lum dialektik o‘zaro bog‘liqlik mavjudligini e’tirof etgan holda, an’anaviy va innovatsion ta’limning har birini o‘ziga xos jihatlariga e’tiborni qaratmasdan bo‘lmaydi. An’anaviy pedagogik ta’lim mazmuni va tashkil etishi jihatidan aniq o‘quv fani bo‘yicha mutaxassis o‘qituvchilarni tayyorlashga qaratilgan. ²Kasbiy-pedagogik tayyorgarlikdagi an’anaviy tizimda, faoliyatli yondashuv asosida o‘quv-tarbiyaviy jarayon yotadi va bu jarayonda ishtirokchilar o‘rtasidagi munosabatlar sub’ekt-ob’ekt tarzida yo‘lga qo‘yilgan. Bu erda sub’ekt-o‘qituvchi ma’lum chegaralangan sharoitda bo‘lib, uning faoliyatini o‘quv reja va o‘quv dasturi boshqaradi va hamda munosabatlar qat’iy belgilab qo‘yilgan. Ob’ekt-talaba ma’lum darajadagi bilim hajmi bilan chegaralangan. An’anaviy ta’lim mazmun jihatidan o‘zaro bog‘liq avtonom faoliyat bilan belgilangan: o‘qituvchini o‘qitish faoliyati va talabani o‘quv bilish faoliyati; o‘qiyotgan talaba o‘qituvchi rejasining ijrochisi va boshqaruv ob’ekti bo‘lib faoliyat ko‘rsatadi. An’anaviylikdagi o‘quv jarayonida o‘zaro faoliyat taqlid qilish, imitatsiya, namuna bo‘yicha faoliyat ko‘rsatish, ijtimoiy va shaxslararo o‘zaro ta’sirning bir xildaligi, tashqi nazorat va natijani baholash, bularning barchasi bilish motivlarini qisqartirish, bilish motivlarini kengayishiga imkon bermaydi. 1990-2000 yillar davomida nazariya va amaliyotda pedagogik ta’limga yangicha yondashuvlar ishlab chiqildi. Amaliy jarayonlar “yuqoridan” va “quyidan” boshlandi. “Yuqoridan” harakat oliy ta’limga yangi o‘quv rejalarini joriy qilinishi bilan boshlanadi.

Yangi o'quv rejalariga ko'ra oliy ta'lim o'quv fanlarini kurslar bo'yicha mustaqil o'tish imkoniyatiga ega bo'ldi. Bunday "demokratik erkinlik" kafedralar va fakul'tetlar tomonidan o'zgacha ijodkorlik bilan qabul qilindi va bu "quyidan" bo'layotgan o'zgarishlar ko'plab "pedagog-novator"lar harakatini yuzaga keltirdi.

Innovatsion harakatlarni bir nechta jumladan, tashkiliy, mazmunli, metodik ko'rsatkichlari yuzaga keldi va amaliyotga joriy qilindi.

Ushbu xolatlar ko'plab pedagogika va psixologiya kafedralar yig'ilishlarining asosiy masalasi sifatida muhokamaga qo'yildi hamda davlat o'quv rejasi, dasturlari asosida har bir oliy o'quv yurti o'zlarining ishchi o'quv reja va ishchi o'quv dasturlarini ishlab chiqishga kirishildi. Bu esa joylarda har bir fan o'qitilishining innovatsion texnologiyalarini joriy etish va qo'llash uchun imkoniyatlarni berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Mavlonova R. va boshqalar "Pedagogika "T."O'qituvchi" 2007y.
2. Abdullaeva Sh.. D.Axatova. Pedagogik texnologiyalar. Nayoiiy, 2003 yil
3. Ishmuhamedov R.J.va boshqalar "Ta'limda innovatsion.-T.2008 yil
4. Tolipov.O' Usmonboyev.M. Pedagogik texnologiyaning tatbiqiy asoslari.-T.: 2006 yil.
5. www.pedagog.uz
6. www.ziyonet.uz.
7. www.school.edu.uz.